ԺԱՄԱՑԱԿ
ՀԱՆԴԷՍ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԷՐ

25 ՄԱՅԻՍ | Զ· ՏԱՐԻ 1868 | ԹԻՒ 141

Կը հրատարակուի երկու չաբաթը անգամ մը ըստ ամենայնի օրերը։
Ինչանուրդագրութիւնը գինը պարէկան 3 արծաթ ՍԷ ձիփիյէ նանիւիէ։

Գրուած երկուքէ լրագրոյ ճամբու ծախքը առողին վրայ է։
Սորագրութիւնները պարտոյն առաքին նուէնն ի՛ջեխին։

Խոսք ո՞ւղղութեան արժանի բոլո՞ր մը

Սեբաստիայէն հետեւեալ բողոքը կը գրեն ազգային Իրեսփոխանական ժողովոյ դէմ։

. . . Տէր

Իբրև հայ չենք կրնար առանց մեծ ցաւ ղդալու ազգային կեդրոնն եղող Պոլսոյ ներկայ վիճակը դիտել. վիճակ մը՝ որ ամէն ճշմարիտ հայ սրտերն իխոր կը ծոցէ. վիճակ մը՝ որ Թերևս ազգին ողջմիտ մասին բոլոր յոյսն ու անկնկալութիւնը ի դերև պիտի հանէ եթէ առանկ տևէ և իրաւունք պիտի տայ ամէն անհատի բողոքելու յանուն ազգութեան։ Մինչ դեռ գաւառաբնակ ազգայինք կապասէին հայոյն միակ յոյսն ու կեանքն եղող Սահմանադրութեան վերանորոգութեան և անոր գործադրութեան պահպանիչ ըլլերուն, մկ մ՚ալ ցաւ ի սիրտ կպին կարդալ լրագրոց էջերուն մէջ «Ընդհ. ժողովը մեծագոյն մաս չանենալով, անձրև ի պատճառաւ, չկրցայ իր նիստն ընել. և նոյնը կը կրկնուի յաջորդ չաբթուն. ո՞հ ախուր և ցաւալի վիճակ, մինչդեռ ուրիշ ազգեր իրենց ապագայ բարեկեցութեան համար անձրևի հովն կրակի և ծովուն կատաղի ալեաց հետ կը մրցին ու արիւն կը թափեն. ահա հայ ազգը բաւական մեծ արգելք մը կը համարի անձրևը կամ կարկուտը իր ընդհանրութեան կեանք և ապրուղ գործողութիւնը դադրեցնելու։ Ախտաւիւ պարծանք չբերեր այս անտարբերը ընթացքը մեր Ընդհին. մինչդեռ ուրիշ ազգերուն Թերթեր իրենց ժողովներուն արդեանցը վայ ամբողջ էջեր կը մրատեն, մեր ազգային լրագրեաց ազգային ժողովոց տարտամ վիճակէն զատ ուրիշ բան չեն տեսնար։ «Երէ ան անհամեցի ի՞նչ համեմացի»։ երբ գաւառայինք իրենց յուսոյ կեդրոնն ասանկ անհոգութեան մէջ տեսնան, իրենք ի՛նչ կրնան. ամէն խզձի և խոհականութեան տէր անձինք կրնան մտածել։ Արդեօք գիշերապահ մը չենք տար, այլ սա երկու բանին. կամ ազգը իր ընտրութեան մէջ կը սխալի, և կամ ընտրեալք (ցաւօք սրտի կըսենք) ազգութեան ոգի չեն կրեր։ Թէև ծանր է այս խօսքը, բայց ներուի մեզ ըսելու որ մեծ. ժողովականք չեն գիտեր Թերևս Թէ ազգը ի՛նչ կանկալէ իրենցմէ. ա՛վ բիւզանդաբնակ մեծ. ազգայք, բարեհաճեցէք հայեցուածք մը նետելու գաւառներուն վրայ, և այն ատեն մեր յանդգնագին գրչին իրաւունք պիտի տաք. ամէն հայ իր յոյսը Պոլսոյ ազգայնոց վրայ դրած է. անկից կապասէ բարեկարգութիւն, անկից ուժման յառաջադիմութիւն։ . . . Ընդ

. . . Տէր. կը խնդրեմք որ բարեհաճիք ներկայս Ձեր ազդօգուտ լրագրին մէջ անկիւն մը չնորհելու և Թարգման կանգնելու մեր խորին շնորհակալեաց՝ ժողովոյ ներկայ գանուող մեծ. ազգասէր պաշտօնեայն յորդորել յանուն ազգութեան և իւր Ընտանեաց որ իրենց յանձնուած որբազան պաշտամանն հաւատարիմ գտնուելով ձգեն անձնական շահն ու պատիւը, հանգստութիւնն ու ըղձանքը, և ձեռք ձեռքի տան Թշնամւոյ հայոց վնասելու սիրտն սմոքելու, որպ ի շնորհս միասիրաբ վասն անպին կենաց

իբեանց բարեմաղթու և . . . տեառնէդ միշտ բարեացապարտ

Ի դիմաց Ա.ս . Խորհրդոյ
ԱՏԵՆԱՊԵՏ
Սամուէլ Ա՛նոյականեան
ԱՏԵՆԱՊԵՏ
Պետրոս Պալեօղլեանց
Ի դիմաց Ընկ. Ս.անուց Ընկերութեան
ԱՏԵՆԱՊԵՏ
Վարդան Յ. Էքզէրեանց
ԱՏԵՆԱՊԵՏ
Յովհաննէս Մ. Յ. Շամլեանց
ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉ
Ճանօ Պէլեան.

Տ Ա՛պաթ 1868 Սեբաստիա.

Ա՛յս բաղաքը խիստ իրաւացի է, և առաջին անգամն է որ գաւառաբնակ ժողովրդեան մէկ մտահ մը կը լսենք։ Կը նշանակէ թէ Սեբաստիա, ինչպէս նաև ուրիշ գաւառներ ալ, Պօլսոյ հեզրնական Ա՛րքունեան ընթացքը ուշադրութեամբ քննելու և մտադրութեամբ հսկելու վրայ են։

Թէև Ազգասիրական ժողովոյ մէջ Սեբաստիոյ իր ներկայացուցիչը չունի. բայց լսած արձագանգն ժողովը Տաճկաստանի բովանդակ Ազգայ ազգը կը ներկայացնէ, կամ թէ՝ ինք այսպէս ինքզինքը կ՛անուանէ, այս անուանակոչութիւնն Սեբաստիա, ինչպէս նաև ամէն գաւառ, իրաւունք ունին քննել Ազգասիրական ժողովոյ ընթացքը, և բաղաքել անոր տեղեկութիւնները։

Իրաւունք ունին գաւառները բաղաքելու, երեսփոխան եֆենտիներուն ուղեցած անձերի ձիշդութեան, հավի նման տրգելքներուն դէմ. որ երբ Ազգին կենսական խնդիրներն երեսի վրայ կը ծնանան, իրենք ամենայն անտարբերութեամբ անտեղի պատճառներով զանցառութիւն կ՛ընեն ժողովի գալու։

Իրաւունք ունին գաւառները բաղաքելու թէ ինչու հեզրնական Ա՛րքունեան Ազգասիրական ժողովոյ մը մէջ 60 էն 20 երեսփոխանի բաժինն իրենց և 40 ը Պօլսոյ Թաղերուն պիտի վերաբերի. հարկ է որ ամէնքն ալ միանան Իշմիրի հետ, որ արդէն այս մասին կը բաղաքէ Ընդհանուր միջոցաւ, (սակայն հարկ է որ տեղւոյն պաշտօնական մասնիկն ալ ուղղակի բաղաք ընէ Ա՛ղթաքննութեան Յանձնաժողովին) և խնդրեն որ հաւասար բաժանում ըլայ։ Եթէ տեղւոյն պաշտօնական մարմինը կը դանդաղի, թող ժողովուրդը վաւերական հանրագրով բաղաքէ առ Ա՛ղթաքննութեան Յանձնաժողովը, որ արդէն սրտշահ է գաւառական ժողովրդոյ իրաւացի դիտողութիւններուն վերաբերութեան առնել։

Իրաւունք ունին գաւառները բաղաքելու թէ ինչու Պօլսոյ Թաղական և մանաւանդ խըմբագիրները պաշտպան են հեզրնական Ա՛րքունեան, և գաւառացին ազգայնոյ ցաւն ու կսկիծը չեն լսեր. թէ ինչու կ՛. Պօլսոյ Թաղերն ալ առանձին գաւառ մը չեն կազմեր և իբրև գաւառ մը հեզրնական Ա՛րքունեան և Ս. Պատրիարքին հետ յարաբերութիւն չեն ունենար։

Ա՛յս իրաւունքները Պօլսոյ ազգամիտ և ազգասէր մարդ ալ կը ճանչնայ և կը յարգէ. բայց իրաւունքն իր սրտով գործադրելու համար, նախ հարկ է որ սերը բաղաքէ, խնդրէ, պահանջէ։ Ա՛ղարտին վատ սովորութիւնն Թշնամի մարդն այն է, որ իր իրաւունքները չգիտնար, կամ թերագիտէ, պահանջատիրանալու կերպը չգիտեր։ Սեր ընդհանրապէս Ազգը իր Թշնամի կացութենէն այն աստիճան կախուած, երբ իր իրաւունքները ճանչնալ ու պահանջել, ժողովրդեան ցաւն ու կսկիծն այն աստիճան պիտի թեթևնայ և բարձրանայ, երբ ժողովուրդն իր իրաւունքները ճանչնայ ու պահանջէ։ Կառավարութիւնը սրբազան արդար, արդար գործ և գիտուն ըլայ, գործելու չկրնար ժողովրդեան ամէն կարիքներուն մէջ պատասխանատուներուն թափանցել. և կամ իր հեզրնական հեռատես տեղերուն մէջ որոնց կը դիմին հետ հաղորդակցութիւնը ամաչելու մէջնեղութիւն և այլ դժուարութիւններու տեղի ունի, անոնց քերուն տեղի կտրիւն ունենայ, առանց բաղաք կամ գանգատ մը լսելու։ Ազգային Ա՛րքունեան ալ իշխանութիւն մը է. այնպէս նա ալ պարտաւոր է ամէն բաղաքներուն լսել։ բայց բաղաքն արդար ըլլալու է. գաւառներուն այս մասին ըրած և ընելիք բաղաքները թէ արդար և թէ օրինաւոր է. ուստի ոչ միայն լսելագոյ միջոցաւ, այլև խստագոյնս ուղղակի պէտք է գրել առ Ա՛ղթաքննութեան Յանձնաժողովին, և իրաւունք պահանջել։

Ա՛յս յորդորը մեր գաւառաբնակ ազգայնոց մտաւոր անհրաժեշտ չէտայ, կ՛անցնինք ուշադրութեան արժանի ուրիշ գիտողութիւն մ՛ալ բերնց ներկայացնել։

Դժբաղդ և անբարեբախտ համարելու է այն մարդը որ, «ոչինչ այնքան հեշտ չէ ինչ որ անգործ ըլլալ» կ՛ըսէ։ Ա՛յսպէս զանազան մը իր հոգը հարատութեանը յանձնարարել, եթէ անգործ անցընէ իր կեանքը, վախճանը թշուառութիւն է։ Կը կրճատի այն ընկերութիւնը, որուն անդամները բովանդակ մէկ անձի խելքին ու գործունէութեան վրայ վստահացած, անփոյթ կը ձգեն իրենց պարտուց։ Ա՛յսպէս է նաև ժողովրդեան մը, ազգ մը և կառավա-

բան մը հասկնալ։

Սերը անձին կ'ըսեմ. ինքզինքը սիրել չի նշանակեր մը, սիրելը չի նշանակեր ինքզինքը հոգալ չի նշանակեր մը, սիրելը հոգալ չի նշանակեր։ Ընհատակին կեանքին կախում ունեցող ամբողջ մարդկութեան կամ ազգի մը կեանքը։ Իր անձին համար աշխատողը՝ իր գոնուած ընկերութեան համար ալ աշխատած կ'ըլլայ. ինչպէս նաև ընկերութեան մը համար աշխատողն ալ՝ իր անձին համար։ Ազգի մը յառաջդիմութիւնը, լուսաւորութիւնը և հարստութիւնը նոյն ազգը կազմող անհատներուն յառաջդիմութենէն, լուսաւորութենէն ու հարստութենէն կախում ունի։ Եւ արդեօք մարդկի պէտք ու պարտաւորութիւն կ'ըզգան նախ իրենց անձին համար աշխատիլ, հետեւաբար իրենց անձին համար շահածը ազգին կրնայ վերադարձիլ։

Կառավարական և վարչական ձեւերու մէջ ալ այս ճշմարտութիւնը կայ։ Ազգի մը կառավարութիւնը որչափ ընդարձակ ըլլայ, այնչափ շատ ճիւղերու բաժնուած կ'ըլլայ, մէկ կեդրոնի մը գերազոյն իրաւասութեան տակ. երբ կառավարական ճիւղերը կեդրոնին հետ այն պէս կապուին, որ առանց անոր հարցնելու բան մը գործել չկրնան, և ամէն պարագայի մէջ ուղիղ կեդրոնին վրայ ծանրանայ, այսօր հետեւութիւնն այն կ'ըլլայ որ կեդրոնը կը սպառի կանայ ու ճիւղերն ալ անհոգ կը մնան ու կը տկարանան։ Ընդհակառակն, որ այս կամ այն ճիւղերուն կարեւոր կրնան ըլլալ, բայց ոչ կեդրոնին, ուստի կեդրոնն անոնց դէմ անտարբեր կը մնայ։ Սակայն երբ ճիւղերը կեդրոնին հետ այնպէս մը կապուին, որ առանձին իրենց շահերուն ամէն պատասխանատուութիւնը կրեն, միայն կեդրոնին հսկողութեան տակ, ան ատեն իրենց վիճակը կ'սպասհսկելին, և իրական յառաջդիմութիւն կրնան ընել։

Կ. Պոլսոյ կեդրոնական վարչութիւնը այժմ կը նմանի այն հօրը, որուն անհամ վարմունքին և կեանքին՝ որդին զզուած, և անոր խնամքին յայտը բոլորովին բարձած, ինք իր գործուն ձայ մ'ընելու կ'ելնէ։ Ընդհակառակ նաև մեր գաւառական վարչութիւնները այժմ սթափելու, իրենց պէտքը և հոգը իրենք բառնալ սկսելու են. մանաւանդ որ այժմ Սահմանադրութեամբ, կառավարութեան կեդրոնը՝ Պոլիս ալ շատ մեսամբ թեթեւցած է։

Ընդհակառակ գաւառները Թող սթափին, և իրենց ազգային գործերը օրինաւոր վարչութեամբ վարելու եռանդ ըլլան. եկեղեցիները, վարժարանները ու վանքերը պայծառ պահեն. ազգային իրաւունքները պահպանեն, յառաջդիմութեան միջոց ունենան։ Բազմաթիւ գործերու մասին իրենց Սահմանադրութեան ներքեւ պիտի դիմեն, որ ամէն ազգէ խնդրի կազմուած է. միայն պէտք եղած ատեն պիտի դիմեն կեդրոնին, որ բարեբախտ Կառավարութեան բարձրագոյն ատեանին ներկայացնէ խնդիրը։ Կեդրոնն ալ անոնց վրայ հսկելու իր պաշտօնը միայն պիտի պահէ. այսինքն պիտի հսկէ որ ազգային հաստատութիւնները պայծառ գտնուին, ազգային սեփհականութիւնը, կալուածք և այլ եկամուտք Սահմանադրին բոլոր ազգին ներկայացուցիչը պիտի ըլլայ առջի Օսմանեան սերութեան և օտարոյ։

Մէկ խօսքով հսկելը կեդրոնին՝ բայց գործելը իւրաքանչիւր գաւառական իշխանութեան իրեն պիտի մնայ. ուստի գործելու համար կեդրոնին ոչ հրահանգի և ոչ հրամանի սպասելու հարկ կը մնայ. Թող ամէն գաւառական իշխանութիւն իր գործերը տեսնէ. և կեդրոնն ալ հսկէ։ Ազգ. իրաւանց դէմ և այլ տարօրինակ րութիւն մը պատահած տեսնէ, կամ այս մասին բողոք մ'ընդունի, կեդրոնը միջամտելու իրաւունք կ'ունենայ։ Այս կերպով ամէն գաւառ ազգային գործոց և յառաջդիմութեան պատասխանատու կ'ըլլան իրենք վրայ կը մնայ. հարկ մը չեն ունենար Պոլսոյ սպասելու, կամ անոր չիմութիւններէն մնաս տեսնելու պատճառ չմնար. և կեդրոնն ալ ժամանակ կ'ունենայ ամէն կողմ հաւասարապէս իր հսկելու պաշտօնը տարածել և կատարել։ Ազգն ալ այս միջոցաւ կրնայ ծագիլ ու բարգաւաճիլ, որ ամէնուս սրտին փափաքն ու նպատակն է։

ԻՆՉ ԸՍԱԼՈՒՆ ԽՆԴԻՐԸ ԱՅՆՉԱՓ ԴԺՈՒԱՐ։

Լրագրի մը ինչ ըսելուն խնդիրը այնչափ

դիւրին և այնչափ ծանր է, որ ոչ մէկ օգուտ ծով կը բացատրուի, և ոչ քանի մը հատոր գրք քերով։

Լրագիր մը իր անուանը համեմատ տեղի բերան միայն լուր տալու միջոց մը կը կարծուի, և սոսկ այդ միջոցին ալ զուրկ չէ. բայց արդեօք միայն այդ է իր պաշտօնը։

Լրագիր մը եթէ միայն լուր տալու միջոց ալ եղած ըլլար, դարձեալ շատ մեծ էր իր պաշտօնը. բայց որովհետև ամեն լուր լրագրատէրերուն քայ չէ, ուստի լրագրի մը պարտքը լուր տալ ըլլալն ալ կառավարութիւնը ներքեն ընդունուած չէ։

Ուրեմն եթէ լրագիր մը լուր տալու միջոց չէ, հապա ի՞նչ է։

Լրագիրը ժողովուրդին բերանն է կըսուի, բայց երբ ժողովուրդին շահը անկողմնակալ ոգւով և անաչառաբար հաղորդեն, երբեմն անպատիժ, բայց կայ պարագաներ ալ որ կը պատժուին։

Ուրեմն լրագիրը ժողովուրդին բերանն ալ չէ ընդհանրապէս, քանդի եթէ այդպէս ընդունուած ըլլար, պէտք չէր երբեք պատժուիլ։

Լրագիրը հասարակաց ընկերական վիճակին ուղղիչն է կըսուի, բայց երբ լրագիր մը այն ինչ երկրին ընկերական վիճակը իր երկրի ընկերական վիճակին հետ բաղդատելու ելնէ, դարձեալ կրնայ ըլլալ որ պատժուի. ուրեմն այս ալ չէ։

Լրագիրը կառավարութեանց և ժողովուրդին իրաւանց և պարտուց հաւասարակշռիչն է կըսուի. բայց երբ կառավարութեան մը արարքը քննադատելու ելնէ, դարձեալ կը պատժուի, ուրեմն այս ալ չէ։

Բայց եթէ ասոնք չեն հապա ի՞նչ է։

Ասոր պատասխանը դիւրին է։

Լրագրի մը ինչ ըլլալը հասկնալու համար, հարցնելու ենք թէ՝ լրագրին ինչ ըլլալը որո՞ն նկատմամբ կուզենք քննել, կառավարութեա՞նց թէ ժողովրդոց։

Լրագիրը այսօր որոշ վիճակ մը չունի այս երկուքին նկատմամբ։

Ժողովուրդը կըսէ, գրէ. կառավարութիւնները ալ կըսեն, գրէ, բայց ամէն բան մի գրեր. — հապա ինչ գրեմ — գրէ ինչ որ կառավարութեան հաճելի է։

Ուստի թէ կառավարութեանց և թէ ժողովրդոց նկատմամբ լրագիրը գործիք մ'է. այս երկուքէն որն որ զօրաւոր ըլլայ՝ այն է չարաշահողը. այսինքն ուր որ ժողովուրդը ակար է, հոն լրագիրը կառավարութեան ուզէ չուզէ գործիքն է. իսկ ուր որ ժողովրդը կառավարութեան հաւասարազօր է, լրագիրը հոն երկու կողմին ալ դատաւորն է, հաւասարակաց շահուն գործիքն է։

Այս ամէնը թող միտքերնիդ որ են. ապա կիյ մեզի թէպետև մեծ ինաս կայ, բայց այս ընդհանրապէս մեծ դժուարութիւնը շատ ժամանակի կարօտ է ուզղելը։

Անենք մեր ազգային տպագրութեան վրայ խօսինք.—

Թրատքին երկար ժամով աղաս սկսեց մեր ազգային տպագրութիւնը. բայց ազգային տպագրութիւնը ասոր հակառակը կը հաստատէ մինչև իսկ խիստ մծատկայ փորձերով։

Մեր ազգային պատրիարքարանը եթէ առաջ Այդ. տպագրութեան վրայ ազդեցութիւն չունէր, այսօր ունի. մեր Ազգ. պատրիարքարանը եթէ առաջ իր մէջ տպագրական աղտոտութեան վրայ կը վիճաբանէր, այսօր այդ վիճաբանողներն ալ տպագրական օգտման վրայ համաձայնած են. ահա Աբովիչէն էֆէնտի և ահա Սահման պէյ։ Սահման պէյի ժողովը տպագրական խնդիրով քաղաքական ժողովէն լինկաւ և Աբովիչէն էֆէնտին այն առեն յաղթութեան։ Այս անգամ միևնոյն խնդրոյն հակառակ կողմանը դարձեալ Աբովիչէն էֆէնտիի ժողովը յաղթական։ Բայց այս յաղթանակը սկզբունքով նկատելով առաջնոյն կրնայ քան թէ եաքինին. քանդի այսօրուան յաղթանակը տպագրական օգտման կը պատկանի, որու հակառակ կողմն էր ժամանակաւ Աբովիչէն էֆէնտին։ Ըրդ այս վիճակին վրայ ինչպէս վճիռ տալ կրնայ մեզի. եթէ ձգենք սկզբունքը և անձերուն նայինք, կը տեսնենք որ յաղթանակը միշտ յաղթողին է. իսկ եթէ սկզբունքով նայինք՝ կը տեսնենք որ յաղթողը յաղթեալ է։

Ընձերուս յաղթութիւնը եթէ սկզբունքի մը համար է՝ ոչինչ է. իսկ ընդ հակառակը եթէ սկզբունքներուս յաղթութիւնը մանաւանդ անձանց համար է գործեալ ոչինչ է։

Այս խնդիրին մէջ ըստ որում սկզբունքը՝ անձերուս յաղթանակին գործիք եղած է՝ կը հետևի որ՝ այդ սկզբունքը ոչ յաղթած և ոչ յաղթուած է, այլ միշտ անձերն են յաղթողը կամ յաղթուողը։

Այս մեր ազգային վիճակին մէկ անջնջելի ապացոյցը. և այս չդիտնալէն է որ կը խաբուի մեր ժողովուրդը՝ բարձր բարձր բառերու, և բարձր բարձր խոսոսուձներու.

Կը կարծէ որ՝ յանուն ժողովուրդին շահուն կըլլայ վիճաբանութիւնը. բայց ուր կը մնայ

ժողովուրդին չահը երբ անհատական փառքը և կիրքը Թագաւորին է ամէն պարագայնե-րու մէջ, ամէն խնդիրներու մէջ։

Աւրեմն ինչ ընել կինայ հայ ազգրու-Թեան՝ ազգային առանկ մէկ վիճակին մէջ, պա-շտօնական ձայնը լաւ կլսէ, ժողովրդական ձայ-նը գրէ կլսէ։

Ի՞նչ ընէ ազգրութիւնը, որու հետևի-ակարը պաշտպանել արիւրթիւն է. բայց ազ-գրութիւնն դէմ ալ ազգրդիւն մաքառիլ յիմա-րութիւն է. այսօր հայ ազգրութիւնը հայ իշխանութեան գործիք ընել կը փորձուի և կը յաջողուի. աւրեմն ժողովուրդը ակար է. բայց առանկ պարագայի մը մէջ ակար ժողովու-դը պաշտպանել՝ զօրաւորին դէմ մաքառել ը-սել է. մի պիտի ձեռնարկէ ատոր փորձն ը-նելու. գարձեալ ազգրութիւնը, գարձեալ գրութիւնը և միայն այն. հոգ չէ, մէկ գրիչը խեղդելը գիւրին է, բայց բոլոր գրիչները և-թէ ազնուրթիւնը կանխաւ ընդունին, այդ ազնուրթիւնը զօրութեան կը յաղթէ։ Այն-ն առեն և ամէն տեղ անհատական չահու ակնա-ութիւնն է որ ընդհանուրին չահը կը խեղ-դէ, և ընդհանուրին չահը քանի մ՚անձանց խաղալիկ կըլլայ. մէկ խօսքով ընդհանուր բա-ռը բոլորովին գերութեան կերպարանք կառնէ։

Աւրեմն մենք չենք ըսեր որ յեղափոխու-թիւն մ՚ունինք. քանզի յեղափոխութիւնը ա-պօրինաւորութիւն է, բայց խօսինք միամտին ինչպէս որ կը խօսինինք, պատրաստուինք ա-մէնքնիս ալ ազնուրթեան, այն առեն զօրա-ւոր կարծածնիս կը տկարանայ. բայց ասի յօդ-ուած մը կարդալով և ինչ աղէտ գրեր է ըսե-լով ջլլար. դժուար պէտք է իրրև կենդանի մարդ, և չ մեռեալ եակ։

ո.

. . . Խմբագիր

Ակնկալ էրթ տարի առաջ յանուն Թաղիս ազգատանոյն չինուրթեան հաւաքուած ստակը՝ որուն գանձապետ կարգուած էր աղդ. Վարդ-ապետեան կոմիտէն, Պետամանճեան Մեծ. Յա-կոբ Թիւրթիւն էֆէնտին, մինչև ցարդ յայդպիսոյ ամանչ անվճար մնացած է, յիշեալ Մեծ. ան-ձինքն այն առեն պատճառ բռնած էին թէ առանց ազգատանոյն չինուրթեան ստակ մը չենք վճարեր, որուն համար և Խորհուրդս ժամանակէ յառաջ չինուրթեան գործին ձեռք զարկաւ. բայց հաղիւ չենքին հիմունք առար-ուած էին, և ահա վերջին աղետալի հրդեհը վրայհասաւ և ամէն բան վեր ի վայր տա-պալեց։ Ազգատուրթիւնն ալ իր Թշուառ ըն-տանեօքը Թաղին երկաեռ վարժարանը հար-կադրեցաւ խուժել և զայն երկու տարի իբրև բնակարան ճանչնալ. այս չարեաց առաջքը առնելու և Թշուառին ալ քաց չմնալու հա-մար շատ մը խորհուրդներէն ետքը, վերջա-պէս մեծ գժուարութեամբ եկեղեցւոյ պա-րտպին կցուրդ Տաճկի խանախ մը առնուեցաւ, որով գպրոցը բացուելով նորոգուեցաւ և ըս-կսաւ իր նպատակին ծառայել ազգքան ալ ատոնգական չմնաց, տանքայսոնի է որ խոս-քով չեն լմնար, եկեղեցւոյ մնուկը իր ու-նեցած պարտուց 400 ղուրուշին մօտ ամա-կան տոկոսը վճարելու անկարող վիճակին մէջ մնաց և պիտի մնայ միշտ, թէ որ ազգայինք իրենց քսակն եղած կամ խոստացած դրամական օգնութիւնին ղրկեն, ուստի լուգրպդ մէջս-ցաւ խնդրեմք նայն Մեծ. ազգայնոցմէ, որ օր առաջ բարեհաճին եղած ստակները կամ Մեծ. Յարութիւն էֆէնտիին և կամ ուղղակի Թաղ. խորհրդարանիս վճարելով կարող ըլլայ և խոր-հուրդս Թաղիս մանկուրն դաստիարակու-թեան և ուսման կարելի եղածին չափ օգնու-թեան հասնիլ։ Զեմք մոռնար նաև յատուկ շնորհակալութիւնիս յայտնել Գասպարեան աղնուամեծար Մինքայէլ աղային, որ ի քաջալեր յառաջադիմութեան Թաղիս գպրոցին բարե-հաճեցաւ տարեկան Վարագայը հալասիս լը-րագիր մը ընծայել։

Խնդրեմք . . . խմբագիր որ սոյն ծանու-ցագիրս լուգրպդ մէջցաւ բարեհաճիք հրա-տարակել։

Մնամ ևն.

Ի գիմաց Թաղական խորհրդոց

1868 Մայիս 17

Ատենադպիր Ատենապետ

Յակոբ Նալբանեան Յովհիմ Սահակեան

ՎԵՍ Ս. ԿԱԹՈՂԻԿՈՒ ՄԵԿ ԿՈՆԴԱԿԸ

Թիֆլիզի մէջ հրատարակուող Մեղու Հա-յոցանի պատուական լուգրպդ ապրիլի 27 Թուոյն մէջ, Ս. Էջմիածնի վերաբ. կաթողի-կոսին մէկ կոնդակին օրինակը ապուած տե-սանք, որ ուղղուած է առ Պօղոս Ս. Պատրի-արքն Կ. Պոլսոյ, պատուիրելով որ Մայրաքա-ղաքիս և գաւառական վիճակաց բոլոր եկե-ղեցեաց մէջ ի լուր ժողովրդեան կարդացնել տայ։

Մինչև ցարդ Մայրաքաղաքիս եկեղեցեաց

մէջ ասոր կանոնակին ընթերցումը չանհետանք, ո՛ր տեղն պատճառը չենք գիտեր. ուստի մենք սրժանի համարեցինք մեր ընթերցողներուն հրատարակել իւրաքանչիւր անգամ ժողովրդեան առջեւ այժմ առանց մեր կողմին դիտողութիւն մ՚ընելու. վասնզի սպասելու պատճառները ունինք։

Բայց կը յիշեցնենք այդ տարուկան ընծան ամէն տարի Կոնդակը հրամարելու իրաւունք Ժողովոյ Սոց և Ազգ. Ընդհանուր ժողովոյ վասն հրատարակած անխորհուրդ տեղեկագրին մէկ քանի խոսք ուշադրութեան արժանի կ՚ուզենք գրել դիտողաց։ Հրամարելու պատրուակն ուր խնդրը ժողովը միշեւ ցորդ ժողովրդեան տրամաբանութիւնը բանի տեղ չդնելով, Սոց և Ազգ. ընդհանուր խնդիրն իրենց քմայքը հանձնելը մտածելը մտադիր էին այժմ տեղն ուրեմն ծանր ու դժուարալուծելի կերպարանք մը կ՚առնէ Ս. Կոմիտասեան մէջ. մտաբերելով։

Սրբազան Պատրիարքին Կաթողիկոսական Պետ Ար Եպիսկոպոսի՝ պրեզ եղբօր Տէրտ հրեշտակապետ ու՞րբ ողջո՛ւն։ ծանուցանէ։

Չդիտցող մեզ մանաւանդ ազգին և զառաջ արեւելեան նոցա ուս եկեղեցական ժողովն կ՚ըսէ, որ վասն ընտրելու Սոց և Ազգ. ընդհանուր Կոնդակապետ, և ընթերցան ուսոյն մեր, և ո՛չ տակաւ զարմացան զմեզ տարակուսեան և ցաւալի խորհրդածութեան, որ ի նմա ի գիտութեան հանդարտեալ եկաք։

Քանզի Ազգ մեր փոխանակ բառնալոյ խորհարհատ և հեռատես գործոցն ի գործառ ժամանակաց անտի գանձուածը համարեալ դիւրատես խշտութեան այն, որ ընդհանուր յառաջդիմութեան Գրիգորի Մուսաբեկեանց, և փոխանակ միաբերոյ գործանալ Ընդհանուր ի մի գլուխ ազգի և ակնկիպելոյ ի շինութեան նորին և ի հաստատութեան դիմատկարան ազգային բարեաց առաւել խորհրդոյն կանգուղել, ո՛չ ի միոյ անբիծով գործատ էր Աբեհատանին Գրիգորեան։ « Տաճն բաժանել յանձն իւր առնի »։

Սրբազան եղբայր, գուք ինքնին քաջագէտ էք ազգային գործոց եկեղեցական առջք իսկ անց առնել և ընթերցեալ էք ուրեք, եթէ Ժողովրդք վճռական Մայր Աթոռն Սրբոյ Էջմիածնի ընդ որս է և հայագիր Ժողովրդ ուժի Սպասաքաղ իւր, եղեալ իշեն երբեք ձեռներեց ընտրել և հաստատել գործոց ազգային Սոց և Ազգ. ժողով, ո՛չ գիւ առէք ցաւ ու փիլիպոս Կոմիտասեան, որ էր յամի Տեառն 1631 հակառակ այնքան իրեն ապստամբք հաշտելոյ կոյն ամենայն ազգք, և ո՛չ երբեք կարեն համարձակ մնալ գործել ի վնաս Մոյր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի, ո՛չ յայ ժամ և ո՛չ յետ նորա ամենեւին։ Զի թերեւս եգաւ անդ անօր ընտրելոյ մեզ ի միջի ազգ սեր առ միաբանս, և այն յոգոյ հանդարտեաց։ բայց ո՛չ իրաւասութեան հաստատ։ զոյն ու այլ է պայման սրբոյ գործոյ և իրաւասութեան իշխանութեան։

Տեսակ և տեսակ իրք, եթէ նորա վստահանալ իշեն արտաքոյ սահմանադրական վճռակի իրանց։ ընտրել զ պատրիարքացուն Սրբոյ Մայր Աթոռոյ ի կամաւ ազգին։ քանի՞ անգ։ Լաւ՚ի իրք, զի ազգային այդ հաստատութեան, զոր ձգնի յանձնաժողով կիրպատրել ի միջի երկուց կամողկատաց, օրինաւորին ասէմ և ազօրինաւորին, եթէ իրք երբեք եղեալ, և որ առաւել զարմանալին է, գիտի չիշատակ մնան ընդհանուր Կամաղիկոսին ամենայն Հայոց պատրիարք ուր Եղուսալէմայ և կոստանդնուպոլսոյ, զոր են վստահարգ նորա։ Լոյս ազգասիրաց հանդերձ յիշել զայդպիսի ազգասէր ընտրեցեալն և գտնուն կամաղիկոսացն Սոց և Ազգ. ժողովոյ, քանզի միեղոյն է առել թէ ընդհանուր կամաղիկոսն ամենայն Հայոց պատրաստ է յիշատակել և գանուածս նոցա։ Որպ զոր իրքին գտանիք ազգ. ժողովոյ ընտրեալ ազգասէր մեծատունք ընդ գիմ են եկեղեցական իրաւանց, նա մանաւանդ և պատճառ պատրաստման ազգային մեծութեան, յորմէ անկարելի են տակաւ ի վեր ազգ և անդորմանելի կորուստ ազգային Ազգիս։

Քանզի իսկ գիտեք, զի զգալ Ազգս չատ ազգ բաւարարչաց մերոց Օտոմանի և Բարեզաւիսի, և Ընտրեցեալն Հայոց Սրբոյ Էջմիածնի զերծ ազգային Գրիգորի իրաւասութեան ազգ. ժողովոյ Սոց և Ազգ. ընդհանուր ժողովոյ Ազգ. Ընդհանուր ժողովոյ Սոց և Ազգ. ընդհանուր ժողովոյ Սոց և Ազգ. ընդհանուր ժողովոյ Սոց և Ազգ.

ցաւ և զանձնայն կեանք իւր գծենայ պանդխտութիւն, որպէս տեսանի ի բազմաց ընդհանրական թղթոց։

Յետ այսորիկ խոհական Ամառ և գան Հայրապատական ձեռաց Թոխաթ քան ամենայնի ի հայ պատարագ, և կամաւ ընկատրեն ի բաղում ազգս տարածեալ յամենայդմանէ ցաւ սրտի երջանկագիտական նախնեաց մերոց իշխ անց և հոգևորականաց, առաջնոյն և այնպէս բաւ Համարեցան նոքա ի գառնակոչ վշտի այն և յանհանգիստ ընդդիմանց անիմաստ ձեռ գործի նոյն իշխանութեան ի սեպհական տեղի գահոյ իրաւանց, քան զայլ ոք ընդունել զմիութիւն հոգևոր իշխանութեան քաջ ժանել և կարծանել զընդհանրական ազգութիւն նորին, և ածել միանգամ նայն ի ոտն անձանց և հանգոյն ըզգին։ Ուստ այսպէս ընդ յիշատակաց ազգային խղճմտեցաք և մեծաւ ճաշակ տեսութեան հայեցակ և հայելիաներ իշխ մերոց և հոգևորականաց յայտնի գործոց։

Ա. Դաշեալը Գալանեան.

Ընդ-որ եֆենդին նամակին Քեօրէնի նորոգ եկեղեցւոյն

Յամենայնի՝ որ ասեն զան խոստանալ կեսուց, տարակոյս չունիմ որ՝ զայդ կամ անոգան երևան ելիցի հանել թէ՝ ընկերութիւնն թէ նպատակին մէջ, իւր նպատակին հասանելու համար գործադրած միջոցներուն մէջ, և թէ իրեն վերաբերեալ ներքին կառավարութեան համար հաստատած օրինաց մէջ, որ և իսկ կրծերի և սեբաստիոյ գէմ զան մի ըսլլալին վասն, ասեն ասուածածախոհ, արդարասէր, բարեգութ, բարերար, և զասախարակելի կեղեցականաց և աշխարհականաց սրբոյն և ընդունելի ըլլալու ընկերութիւն մէ է։ Ասոր տարակոյս չունիմ նոյնպէս որ Յամանակին յարգասպասիս խմբապ իրը իւր սասցած անձնեկութիւնները չդիտնալով, զարմանալ կամ անարդար կամ անուղիղ անձէ կամ գիրքե մը առած ըլլալով սխալ գաղափար մը հասարակութեան վրայ ներշնչելու ձեռնամուխ եղած է։

Ուրդ նկատելով որ սխալմունք մը ասկն անգամ ներելի է, նկատելով որ Յարգութեանդ արդարասիրութիւնը և իրաւախոհութիւնը չեն ներեր որ այդ ախտանոյ սխալմունքիդ մէջ պնդելով զմեզ պարատ տեղը իրեն ասկն չարագործութեան կարող մարդիկ հրատարակէք։ Նկատելով ձեր հրատարակութեամբ՝ վհատական թիւնը մեր վրայ գատաւոր կանգնած ըլլալնիդ, ատելի հաշոյ և գիւրին միջոցն է այդ սխալմունքներդ յայտնելի և պատուելի կերպով մը արտագրել։ և մեր պատուոյ անաղտութիւնը երևան հանել։ քան թէ զմեզ պարտաւորել որ պէտք եղած միջոցներով հրատարակեալ բողոքով մեր անունը գէմ գրգռմունքութիւն մը առաջ բերնիք, նաև ատոնք որ 1865 ին Ապրիլ 17/29 ին Թուականով ըրած հրատարակութեանդ ներփակեալ մէկ օրինակը Յարգութեանդ խաւարելով ընկերութեան վայով ըսած կարծ պէտք եղած են գիւրութիւնները տամ, որպէս զի կարող ըլլաք բան այնմ գտանել, և գործարութեան անախտիր աշխատութիւնդ գրկել ատոնք։

Յուսամ որ այս նամակիս պատասխանը մէկ երկու օրուան մէջ նաև առաքս հասցնելով, մեր ազգայնոյ մէջ մեր պատիւ այս չարկութիւնը չընկերութիւնք, ի սեր ազգ սրբութեան, խաղաղութեան և բարեկամութեան, Աստ այդ ամենքին համակցմամբ, միամտութեանդ յարգութեամբ, Ընդունելութեամբ Չերնուճ,

Ն. Օ.

5/17 մայիս 1865 ս. Աշնապոր

Կը ցաւինք որ Պետրոս Գիւհանին մեր պատճին իմանալը չէ ըսկսնել։ Մենք Քրանսիս սծնութեան կամ Հռոմարակաց Հանկցած լեզուով՝ Քալմանծնութեան ոչ ապեկ կրնանք ըսել և ոչ պէշ, քանի որ նոյն նպատակը, օրէնքները, ընթացքը նոյն չենք գիտեր։ և քանի որ գաղանապահութեան օրինաք զգուշութիւն սահմանել գալու չեն ելներ։ 19՝. լաւագոյն գործ ա մէջ մարդ կոչելու բանելիսմ և բարեհպատակի մը ծագայգ ընկերութիւն մի չենք ասեներ, որ գաղանիքներուն հանդիպի տակ առնուած ըլլան։ Ուստ ամենայնիւ Հոգ գիտնայ Պետրոս Գիւհանին թէ մենք Քրանսիսցիներէն վախնալիք տեղ մը չունինք. մէ այդ և թէ ուրիշ ընկերութիւններ ոչ գաղտնամիտ անձերու համար վախ տուող բաներ չեն։ Թէ Սրբազան Պատրիարքին ալ մեզի նման Քրանսիսցիներէն վախ մը չունի, յայտնի։ Ուրեմն Պետրոս Գիւհանին Ս. Պատրիարքէն այս վկայութիւնն առնել։

Ն– Եվեին առաքինն յեփն և յեփնին առաքին

Սինեցիս Ն. Գօլոց մէջ ազգային Երեսփոխանութիւնն իր նշանակութիւնը գրեթէ կորսուած է, և պատրիարք մը կարող կ'ըլլայ Երեսփոխանութեան որոշումները անպարծապրելի Թողուլ. մինչդեռ Գօլոց մէջ ընտրութեան իրաւունքն 150 գրութիւն վճարող և 40 տարին լրացնողին։ Յանձնելու խորհուրդնին կ'ըլլան, գաւառներուն մէջ, զարմանալի բանագային գործերը ընդհանուր և գաղանի քուէարկութեամբ հաստատուած ժողովներուն յանձնել կ'ըսխան։ Այս, անոնք որ առաջին էին, յետին պիտի ըլլան, և յետինները առաջին։

Արդեք որ Ն. Գօլոց ազգային գործոց ընդ-

Թաղքին վրայ կարեկցութեամբ նայելով, կը մոմոզքին գաւառներուն վրայ, մտածելով իր արդեօք անոնց վիճակն ինչ պիտի ըլլայ. Թաղ մխիթարուհին որ մեր գաւառաբնակ ազգայինք Պոլսոյ տարտամ և չիմէթ վիճակին ընտելով, իրենք իրենց գլխուն ճար ընելու եւած են։ Ան գաւառները ինչ ըսա՞ պիտի ձգա, որ իրենց աչքն գոցծոց կրցպտրո-լիւնը պիտի կ'ակնկալէ։ Իսկ այն գաւառները որ կ. Պոլսոյ անյարեւուն բնաւ հոգ չեն ունենար, և իրենք իրենց գործոց անօրէնութեանը կ'ըզգային, այնպիսիները միշտ օր օրի յառաջ պիտի երթան, ինչպէս են Իզմիր, Տրապիզոն, Խարբերդ, մօտ օրերս սկսան Սեբաստիա, Մարսուան, Երզրում և Վան և այլն։ Այս ընթացքը մեզի յոյս կուտայ. ուստի կը յորդորենք բոլոր գաւառաբնակ ազգայինք, որ կ. Պոլսոյ վրայ յոյսերնին չդնեն ոչ հիմա և ոչ եւաքը. կեդրոնը միայն հսկողութիւն մ'ընելու պարտականն է ազգային իրաւանց վրայ. անկէ անդին քան մը չսպասեն անկէ. Թաղ իրենք իրենց ժողովները կազմեն, վարժարանները բարեկարգեն, ժողովրդեան պիտոյքը հոգան, և այլն և այլն։

Այս մտերուն մէջ մեծամեծ պարտքեր ունին առաջնորդները. որոնք եթէ ըստ արժանւոյն խնամք տանին, ամենևին կ. Պոլսոյ վրայ գործ մը չեն ձգեր. մանաւանդ որ այժմ Պ. Լայէթներու կազմութիւնն ալ չատ կ'օգնէ. բանիցուն առաջնորդները մեծ օգուտ կրնան քաղել, և իրենց խնամոյ չանձնուած ժողովրդեան բարօրութեանը ու յառաջդիմութեանը պատճառ կրնան ըլլալ։ Եդեսեան Գեր. Յովհաննէս արքեպիսկոպոսի շնորհիւ որ Սմառիայ և Սարսուանու վիճակին առաջնորդ է, Սամսոն և Պաֆրա, որ նոյն վիճակին թեմերն են, իրենց ազգային ժողովներն ունեցեր են։

Ահա Սամսոնի ազգային ժողովը կազմող Սեբաստացի անձնոց անուններն.

Գրիգոր եպիսկոպոս Շնորհաւորեան, Ընտրատար
Կարապետ " Թամպէրեան
Մ. Յակոբ " Սիմոնեան
Մ. Սարգիս " Թօփալեան Սմիթար Ս.
Մ. Սկրտիչ " Օնկեան " Ռ.
Եդուարդ " Մուրատեան Ընտրադիր
Սարգիս " Օտաքեան Փոխ-Ընտրատար
Կոզմոս " Փափազեան
Սկրտիչ " Չօլաքեան Փոխ տեղապահ
Գրիգոր " Եղիսեերեան
Սիքայէլ " Թորոսեան, Ատենադպիր

որ կը նախագահէ ժողովին։

Դարպասին Հոգաբարձու կարգուեր են

Եդուարդ աղա Մուրատեան
Խաչիկ " Սալճեան
Գրիգոր " Խերեան
Յակոբ " Երապեան

Պաֆրայի մէջ 24 անձէ բաղկացեալ Հերետիկոսական ժողով մը կազմուած է օրինաւոր քուէարկութեամբ, ինչպէս որ Պոլսոյ մէջ կ'ըլլայ։ Պաֆրայի մէջ 212 անձ գտնուելը և 18 տարեկանէն վեր քուէարկու։ Հերետիկոս նկատուն ժողովը իր դիւանը կազմելէն վերջը՝ տեղւոյն ազգային ժողովոյ անդամ՝ գալանի քուէարկութեամբ ընտրեց հետեւեալ Սեծապատիւ անձինքը։

Պօղոս աղա Գրիգորեան 18 քուէ
Մ. Պօղոս " Գրիգորեան 18 "
Յովհաննէս " Թէնէքէճեան 17 "
Մինաս " Թէմիրեան 15 "
Կարապետ " Միմոնեան 14 "
Սարգիս " Մնդարճեան Ռ. քուէարկութեամբ 17 քուէ
Մ. Ադամ " Խաչատուրեան Սմիթար Ս.
Մաթէոս " Արապիոնեան " Ռ.

Սոյն ժողովոյ անդամ պիտի համարուին նաև տեղւոյն Կառավարութեան Խորհրդի և Տաւիղի ժողովոյ անդամ Մ. Սահեան եփենտի և Գեորգ եփենտի Թէրզիպաշեան։ Տեղւոյն Ընթանալիս Տպարանի աւագ Տէր Յովհաննէս քահանայ պիտի նախագահէ սոյն ժողովին։

Պաֆրայի վարժարանն ալ հրամանաւ Մ. Ընտիորգին բացուեր, և Ընվալեան Պետրանիկ եփենտին դաստատու կարգուեր է։ Սամսոնի վարժարանը արդէն դաստատու Զօլաքեան Սկրտիչ եփենտիի ջանիք կանոնաւոր ընթացքի մէջ մնած է։ Այս երկու վարժարանաց վրայ առած տեղեկութիւններնիս ուրիշ անգամի կը թողունք։

Սեբաստիոյ, Սմասիոյ, Թոքատի, և այլ քանի մը տեղերու ազգային գործոց և վարժարանաց վրայ մեզի հաղորդուած տեղեկութիւնները, ինչպէս նաև Պոլսոյ մէկ երկու վարժարանաց վիճակագրիները պիտի հրատարակենք գալ անգամ։ Ազգային յառաջդիմութիւնը ազգային վարժարանաց բարեկարգ վիճակէն կախում ունի. և մենք իբրև խմբագիր մեզի պարտք կը համարինք թէ վարժարանաց վիճակագրիները և թէ անոնց յառաջդիմութեանը նպաստաւոր յօդուածները սիրով ընդունել և հրատարակել։

—Տիվրիկի Սիրասան գիւղին ազգային վարժարանին յառաջադիմութիւնը վրայ Սեծապատիւ Վահրամ Յարութիւն եփենտին մանուսար խնամք ցոյց ընելով, այս անգամ յատուկ նոյն գիւղի վարժարանին մէջ դասատուութեան պաշտօնի պարապելու համար Ընտանեպարգ Դանիել պատուելին կը խրկէ Պոլսէն։ Կը յուսամք որ Տիվրիկի Սիրասան գիւղն ալ քիչ մանուկն բարեկարգ վարժարանի մը տէր կ'ըլլայ յատուկ խնամքով Վահրամեան Յարութիւն եփենտիի, որ նոյն գիւղին միշտ խնամատարն եղած է։

ՏՆՕՐԵՆ = ԽՄԲԱԳԻՐ
ՍՏԵՓԱՆ Պ. ՊՕՂՈՍ ՓԱՓԱԶԵՆՑ